

POPIS GLAGOLJSKIH KODEKSA ZADARSKE NADBISKUPIJE. Skupio i priredio Pavao KERO. Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar 2008., 223 str.

Ravnatelj Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru i dugogodišnji generalni vikar Zadarske nadbiskupije, Pavao Kero, priredio je popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije koji je tiskan u izdanju Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru. Poslije kratkoga predgovora od tri stranice (V-VII) autor donosi popis glagoljskih kodeksa po župama današnje Zadarske nadbiskupije. Manuskripti se nalaze u 70 župa, a autor ih je poredao abecednim redom (1-196). Prikaz je popratio kronološkim kazalom (201-214) i popisom svih ilustracija (215-216); faksimili su najvećim dijelom čitljivi. Skladno ukrašenu monografiju autor je obogatio dvjema slikama na ovitku: prednja predstavlja nastariju glagoljsku maticu krštenih (župa Olib, 1565.-1613.), a stražnja strana predstavlja najmlađi glagoljski kodeks (župa Kali, godovi mrtvih, 1680.-1873.)

U predgovoru autor ukazuje na činjenicu da se nastavlja na prijašnje istraživače glagoljske tradicije na području Zadarske nadbiskupije naglašujući posebno zaslužne svećenike: Vladislava Cvitanovića (1894.-1973.), Amosa Rube Filipija (1905.-1985.), Antu M. Strgačića (1901.-1971.), Petra Vlasanovića (1902.-1980.); i laike: Blaža Jurišića (1891.-1974.), Vjekoslava Štefanića (1900.-1975.) i Nedu Grbina (1928.-1999.). Njihovi su popisi objavljeni u izdanjima Hrvatske akademije (*Starine, Rad HAZU i Radovi Instituta HAZU u Zadru*) i drugdje (V). Kero ih je još jednom preuzeo objavljujući ih najvećim dijelom u izvornom obliku, samo su Štefanićevi i Grbinovi opisi pojedinih kodeksa zbog njihova opširnijega opisa doneseni u nešto skraćenu obliku. Cvitanović je bio najmarljiviji prikupljač glagoljske baštine, uspio je po Zadarskoj nadbiskupiji popisati čak 210 glagoljskih kodeksa, dok su Filipi sa 16, Strgačić s 27 i Vlasanović s 11 uspjeli pronaći znatno manje glagoljskih spisa. Vjekoslav Štefanić popisao je još 64 kodeksa. Uz njihov rad otkriven je danas još poneki kodeks tako da ih je spomenuto čak 270 (V-VI). P. Kero nije ostao samo na prijašnjim popisima nego je uspio po župama Zadarske nadbiskupije otkriti još 60 kodeksa, a 20 ih je danas pohranjeno u Državnom arhivu u Zadru, 4 su kodeksa u Državnom arhivu u Splitu i jedan u Arheološkom muzeju u Splitu (VI). Ukupna je brojka od 430 kodeksa impozantna, pa autor s pravom nadodaje: »ako brojevi nešto znače, onda broj kodeksa u Zadarskoj nadbiskupiji predstavlja uistinu

značajnu zbirku.« (VII)¹. U dodatku koji je priredio franjevac Božo Sučić uvrštena su 22 glagoljska kodeksa iz samostana sv. Pavla na Školjiću kod Preka (otoku ispred samog Zadra, udaljenom od njega oko 4 milje, na kojem su franjevci trećoređci podigli samostan). Oni nisu mogli biti uvršteni u samu knjigu iz tehničkih razloga pa ih je Kero naveo u skraćenu obliku na samom svršetku knjige (217*-220*). Najstariji je kodeks pribilježen glagoljicom *Blagajnički dnevnik samostana sv. Pavla na Školjiću, 1592.–1675.* (218*), a za gospodarsko-ekonomsku povijest najzanimljivija je kurzivnom glagoljicom ispisana gospodarska knjiga »u kojoj je bilježeno upravljanje samostanskim imanjem na Puntamici u Zadru« (220*).

Popis glagoljskih kodeksa priredio je Kero abecednim redosljedom župa sadašnje Zadarske nadbiskupije, premda je jedan dio do 1828. godine pripadao nekadašnjoj Ninskoj biskupiji; na prvom se mjestu spominje sada gradska župa Arbanasi s četiri kodeksa (1-2), zatim slijede druge župe, pa sve do malene župe Žman na istoimenom otoku, koja je uspjela sačuvati čak 19 glagoljskih kodeksa (187-196). Najveći broj sačuvanih kodeksa potječe iz župe Sali: 39 kodeksa (97-111), zatim slijedi župa Olib s 29 kodeksa (64-80) i župa Ugljan s 24 kodeksa (155-164); iz posjeda ostalih župa sačuvano je znatno manje glagoljskih rukopisa. Pri opisu svakoga pojedinoga rukopisa koristi se Kero ustaljenom shemom već prije spomenutih prethodnika Vladislava Cvitanovića i Ante Strgačića. Najprije se navodi naslov kodeksa, npr. *Glagoljska matica krštenih od god. 1613.–1699.*, Banj (3), *Glagoljska matica mrtvih od god. 1686.–1853.*, Pašman (84) ili pak *Glagoljska Matica krštenih u Turnju od god. 1694.–1839.* (150), zatim vlasnik (obično župa, samostan, Hrvatska akademija, pa Državni arhiv u Zadru ili pak neka druga institucija). Vrlo važan podatak o tome je li neki kodeks čitljiv ili nije, sažima Kero samo u jednu ili dvije riječi, dajući tako budućim istraživačima vrijedne podatke o pojedinom rukopisu. Isto tako donosi podatak gdje je rukopis danas pohranjen, npr.: *Glagoljska matica krštenih od god. 1645.–1671* »Svojina žup. ureda u Diklu... restaurirana i uvezana. Ima 60 stranica. Neizdana. Čitljiva.... Sada u Nadbiskupskom arhivu u Zadru« (20);

¹ Brojka bi bila još impozantnija da se autor poslužio i drugim radovima o hrvatskoglagojskim spomenicima (i njihovim fragmentima) sa zadarskoga područja, iz različitih publikacija: knjiga i časopisa. Najbogatije vrelo podataka svakako je monografija Svetlane O. Vjalove *Glagoljski fragmenti Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj biblioteci: I. Faksimil; II. Opisane fragmentov*, objavljena 2000. u Zagrebu u izdanju HAZU, Ruske nacionalne biblioteke i Staroslavenskoga instituta.

Glagoljska matica umrlih od god. 1607.–1612.: »župa Pašman; čitljiva« (84); na str. 62, *Glagoljska matica krštenih u Novigradu od god. 1662.–1693.*, Kero donosi slijedeće objašnjenje: »Osrednje je sačuvana. Papir je od vlage požutio. Gotovo sva je ispisana kurzivnom glagoljicom, veći dio lijepo, a ima i loše čitljiva pisma.« Isto tako piše autor o *Matičnoj knjizi umrlih od god. 1721.–1822.* u Privlaci: »Neizdana. Čitljiva. Kurzivna glagoljica i latinica. Sada u Nadbiskupskom arhivu Zadar.« (95). Poslije takvih i sličnih objašnjenja obično slijedi točan opis veličine kodeksa, broj stranica (pisanih i neispisanih), te na samom kraju podatak o piscu dotičnoga kodeksa. Naravno, autor isto tako spominje u kakvu se stanju pojedini kodeks nalazi. Budući da se mahom radi o maticama (krštenih, vjenčanih, umrlih ili pak krizmanih), posve je jasno da je više ruku upisivalo podatke u spomenute kodekse (Tabla XVI). Popis glagoljskih rukopisa obogaćen je mnogobrojnim faksimilima koji svojim stilom i ukrasima ukazuju na raznolikost bogatstva, ljepote i stila hrvatske glagoljske baštine.

Već prije spomenuto kronološko kazalo pokazuje kako je Kero sustavno priredio popis glagoljski kodeksa. Najstariji je kodeks *Regula sv. Benedikta*, koja se sastoji od 60 listova i potječe čak iz 14. stoljeća (iz Tkona) te je danas vlasništvo HAZU u Zagrebu (150), zatim slijede dva lista misala (pergamena) s otoka i župe Vrgade koji su okvirno nastali na samom prijelazu iz 14. u 15. stoljeće i sada su u vlasništvu Hrvatske akademije u Zagrebu (168; 201); većina je nastala u vremenskom periodu od početka 17. pa sve do sredine 19. stoljeća. Najviše jedinica sačuvano je po župama na otočkom dijelu Nadbiskupije jer su turska pustošenja tijekom 16. i 17. stoljeća po kopnenom dijelu Zadarske nadbiskupije i tadašnje Ninske biskupije uništavala sve što je kršćansko, sve što im je stajalo na putu. Pred njihovim bijesom i barbarlukom nije ostajalo ništa pošteđeno, sustavno su uništavane gospodarsko-kulturne tekovine, pa je tako nastradala i glagoljska baština: misale, brevijare, matice krštenih, matice vjenčanih i druge knjige osmanski su porobljivači plijenili, preprodajući ih djelomice kasnije prijašnjim vlasnicima. Na samom koncu 19. stoljeća sustavno je uništavana tradicija hrvatske glagoljske baštine, osobito za nadbiskupa Grgura Rajčevića (1891.–1899.), koji nije uviđao koliku vrijednost glagoljska tradicija ima za hrvatsku kulturnu povijest. Tijekom II. svjetskog rata izgorjela je glagoljska matica krštenih, vjenčanih i umrlih po bukovačkim župama (Medviđa, Rodaljice, Ervenik i Nunić). Ona je vođena skoro stotinu godina (1650.–1740.), pa posvema

ispravno zaključuje P. Kero da »je nestao važan original za kulturnu povijest Bukovice.« (55). Budući da velik dio spomenutih kodeksa predstavljaju matice (krštenih, vjenčanih i umrlih), tada se iz njih može vidjeti migracija stanovništva po cijeloj Zadarskoj nadbiskupiji. Preko samih prezimena može se točnije usporediti kretanje stanovništva s otočkoga dijela nadbiskupije na kopneni dio. Obrnuti smjer je isto tako bio moguć jer se stanovništvo zadarsko-ninskoga, novigradskoga i vranskoga područja često pred turskim nasrtajima sklanjalo na nešto sigurije otoke koji nisu baš uvijek bili pošteđeni od osmanskih pohoda. Poslije opasnosti vraćao se narod natrag, a ponetko je iz različitih razloga na otocima trajno ostajao.

Ova studija pokazuje kako je hrvatska riječ i unatoč stoljetnoj turskoj i mletačkoj vladavini bila proširena po teritoriju nekadašnje Ninske biskupije i Zadarske nadbiskupije. Ukupna brojka od 70 župa nije prevelika, ali ako se usporedi sa sadašnjim stanjem, kada cijela Zadarska nadbiskupija broji 117 župa (usp. *Šematizam Zadarske nadbiskupije*, Zadar, 2005., 305-307), tada je i na prvi pogled posve očigledno da su u starini sve župe zadarske crkve bile glagoljaške. Hrvatska se riječ njegovala po otocima i po koprenom dijelu Zadarske nadbiskupije, ona je imala stoljetnu tradiciju sve do II. Vatikanskog sabora (1962.–1965.), kada je s konstitucijom *Sacrosanctum concilium* (izglasanom 4. prosinca 1963. godine) u Katoličkoj crkvi i službeno uvedeno slavljenje liturgijskih obreda na narodnom jeziku.

Na samom svršetku ove kratke recenzije može se reći kako je Kero popisom glagoljskih kodeksa ponudio hrvatskoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti studiju od velike važnosti za detaljnije proučavanje hrvatske glagoljske baštine, jezika, pismenosti i kulture. Matice krštenih, vjenčanih i umrlih pokazuju razvoj i migracije stanovništva pojedinih mjesta i cijele regije. Na temelju iznensnih razmišljanja smije se zaključiti kako *Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije* predstavlja iznimno vrijedan doprinos ne samo proučavanju crkvene prošlosti Zadarske nadbiskupije, nego i crkvene povijesti u Hrvata, opće povijesti i povijesti kulturnih strujanja u Hrvatskoj uopće.

ZVJEZDAN STRIKA